

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 19 mars 2025

Mål nr
B 4573-24

PARTER

Klagande

B.S.

Ombud och offentlig försvarare: Advokat S.P.

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt rattfylleri m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2024-05-15 i mål

B 2785-23

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom på det sättet att påföljden bestäms till skyddstillsyn med samhällstjänst 60 timmar. Om fängelse hade valts som påföljd skulle fängelse i fem månader ha dömts ut.

S.P. ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av B.S. i Högsta domstolen med 12 918 kr. Av beloppet avser 10 334 kr 25 öre arbete och 2 583 kr 56 öre mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

B.S. har yrkat att Högsta domstolen ska döma honom för rattfylleri av normalgraden samt i varje fall lindra påföljden och i stället bestämma den till skyddstillsyn med föreskrift om samhällstjänst.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Vid midnatt en vardag i januari 2023 körde B.S., då 18 år gammal, en skåpbil på riksväg 13 i Ystads kommun. Polis noterade att skåpbilen hade övermålade lyktor och följde efter. B.S. accelererade och körde ifrån polisen som satte på blå- och rödljus. Under färden vinglade B.S. kraftigt över körbanan, så att fordonet periodvis kördes i det motsatta körfältet. Efter ett tag svängde han in på en mörk grusväg. Eftersom bilens lyktor var övermålade måste han haft dålig sikt. Sedan polisen lagt ut en spikmatta fick skåpbilen punktering på samtliga däck, men B.S. fortsatte ändå färden några hundra meter. Polisen bedömde då att skåpbilen höll på att köras in i en gård och prejade bilen. Körningen pågick totalt i ungefär en mil och det förekom ingen mötande trafik. B.S. höll hela tiden hög hastighet.

2. B.S. åtalades i tingsrätten för bland annat grovt rattfylleri enligt 4 a § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott med följande gärningsbeskrivning.

B.S. har kört lastbil efter att olovligen ha använt MDMA, som är narkotika, i så stor mängd att det under eller efter färden fanns narkotika kvar i hans blod. Det hände den 19 januari 2023 på Fyledalsvägen, Ystads kommun.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom körningen innebar påtaglig fara för trafiksäkerheten genom att B.S. vinglat och kört över heldragen linje, kört i motsatt färdriktning, fortsatt färden sedan bilen fått punktering på samtliga däck samt behövt prejas av polis för att han inte skulle köra in i en fastighet.

B.S. begick gärningen med uppsåt.

3. B.S., som erkände att han tre dagar före händelsen använt MDMA, förnekade att han hade gjort sig skyldig till grovt rattfylleri.

4. Tingsrätten ansåg att framförandet av fordonet hade inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten och dömde B.S. för grovt rattfylleri. Han dömdes även för stöld, häleri, häleriförseelse, penningtvättsbrott, olovlig körning, grov vårdslöshet i trafik, rattfylleri och ringa narkotikabrott vid två tillfällen. Påföljden bestämdes till fängelse i fem månader.

5. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom endast på så sätt att hovrätten bedömt att ett fall av ringa narkotikabrott ska ingå i brottet grovt rattfylleri, samt bestämt påföljden – med tillämpning av 28 kap. 3 § brottsbalken – till skyddstillsyn i förening med fängelse i 21 dagar.

Frågorna i målet

6. Huvudfrågan i målet är när ett s.k. drograttfylleri ska bedömas som grovt brott med hänsyn till att körningen inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten. Målet väcker också frågan om påföljdsval vid förbättring av de personliga omständigheterna när gärningsmannen är ung.

Drograttfylleri

7. Rattfylleri regleras i 4 § trafikbrottslagen. Straffskalan är böter eller fängelse i högst sex månader. I bestämmelsen anges tre former av rattfylleri. I första stycket regleras rattfylleri som består i att föraren av ett motordrivet fordon har intagit alkohol i så stor mängd att han eller hon har en viss alkoholkoncentration i blodet eller utandningsluften under eller efter färden.

8. Paragrafens andra stycke avser drograttfylleri. Där framgår att den som för ett motordrivet fordon, efter att ha intagit narkotika i så stor mängd att det under eller efter färden finns något narkotiskt ämne kvar i blodet, döms för rattfylleri.

9. Lagstiftaren har på detta sätt ställt upp en regel om att det inte är tillåtet att framföra fordon med ett olovligt narkotiskt ämne i kroppen. Det innebär att domstolen inte behöver avgöra om det narkotiska ämnet på något sätt påverkat körningen för att döma för rattfylleribrott. Bestämmelsen ger uttryck för en nolltolerans mot narkotikapåverkade förare i trafiken.

10. I tredje stycket regleras s.k. kliniskt rattfylleri. Bestämmelsen innebär, såvitt här är av intresse, att en förare som har varit påverkad av narkotika vid en körning kan dömas för rattfylleri även på denna grund, om det inte varit möjligt att utreda om det funnits något narkotiskt ämne kvar i blodet vid körningen, men det på något annat sätt är utrett att föraren har

varit drogpåverkad. I ett sådant fall krävs det dock att föraren inte kunde antas framföra fordonet på ett betryggande sätt.

Grovt drograttfylleri

11. Ett drograttfylleri kan bedömas som grovt brott och i så fall ska föraren dömas för grovt rattfylleri till fängelse i högst två år. Vid bedömning av om ett drograttfylleri är grovt ska särskilt beaktas om föraren har varit avsevärt påverkad av narkotika eller om framförandet av fordonet har inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten. (Se 4 a § trafikbrottslagen.)

12. Även om de angivna kvalifikationsgrunderna ska beaktas särskilt, ska hänsyn tas till samtliga omständigheter vid bedömningen av brottets allvar. Om någon av grunderna föreligger, ska brottet som huvudregel bedömas som grovt. Det kan finnas undantagsfall där en kvalifikationsgrund föreligger men omständigheterna är tillräckligt förmildrande för att ändå bedöma brottet som av normalgraden. Det kan exempelvis vara om föraren har vidtagit en begränsad trafikuppgift eller om det varit fråga om ett mindre trafikfarligt fordon (jfr t.ex. ”Körningen på parkeringsplatsen” NJA 2003 s. 67 och ”Mopedbilen” NJA 2019 s. 684).

Krävs det att faran för trafiksäkerheten beror på drogpåverkan?

13. Ett rattfylleribrott ska således som huvudregel bedömas som grovt brott om framförandet av fordonet har inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten. En fråga är om det krävs att faran för trafiksäkerheten berott på drogpåverkan.

14. Till skillnad från vid alkoholrattfylleri ställs det inte upp några gränsvärden vid drograttfylleri eftersom bestämmelsen i stället bygger på en nolltolerans mot narkotikapåverkade förare i trafiken. I enlighet med utformningen av lagtexten ska det vid bedömningen av om ett sådant brott är att anse som grovt inte göras någon prövning av om det finns ett

orsaksförhållande mellan drogpåverkan och den trafikfarliga körningen. Om gärningsmannen har haft ett narkotiskt ämne kvar i blodet och körningen har inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten, är det alltså tillräckligt för att brottet ska bedömas som grovt. Vid rubriceringen ska det dock alltid göras en helhetsbedömning av samtliga omständigheter (se p. 12).

Påföljd vid grovt rattfylleri

15. När någon döms för grovt rattfylleri föreligger på grund av brottets art en presumtion för att välja fängelse som påföljd. Den presumtionen kan variera i styrka beroende på körningens karaktär. Ju trafikfarligare en körning har varit, desto starkare är fängelsepresumtionen. Om föraren genom sin körning visat sig vara uppenbart likgiltig inför sina medtrafikanters säkerhet, eller om körningen slutat i en trafikolycka eller ett allvarligt tillbud, föreligger en mycket stark presumtion att välja fängelse som påföljd. (Se prop. 1989/90:2 s. 41 och 50 samt ”Körningen i Kisa” NJA 1994 s. 102.)

Skyddstillsyn med samhällstjänst för den som är ung

16. Skyddstillsyn i förening med ett sådant skärpande inslag som en föreskrift om samhällstjänst innebär, kan enligt 30 kap. 9 § andra stycket 4 brottsbalken utgöra ett särskilt skäl att undvika ett fängelsestraff på grund av brottets art. Det gäller även i fall av grovt rattfylleri och grov vårdslöshet i trafik där körningen inneburit fara för trafiksäkerheten. En påtaglig förbättring av den tilltalades personliga och sociala situation kan också utgöra ett sådant särskilt skäl enligt 30 kap. 9 § andra stycket 1. Om förhållanden av detta slag sammantaget talar för en annan påföljd än fängelse, kan påföljden bestämmas till skyddstillsyn i förening med samhällstjänst, trots att straffvärdet uppgår till fängelse i sex månader (se ”Den positiva utvecklingen” NJA 2023 s. 1118 p. 12, 35 och 38–40).

17. Utrymmet för att undvika ett fängelsestraff och i stället bestämma påföljden till skyddstillsyn med samhällstjänst är något större i de fall då den tilltalades ungdom särskilt ska beaktas än när det rör sig om lagöverträdare som fyllt 21 år. Särskilt om den unges personliga och sociala förhållanden har förbättrats talar detta starkt för ett sådant påföljdsval, också i en situation där skälen för fängelse på grund av brottslighetens art är av viss styrka. (Jfr 29 kap. 7 § brottsbalken och ”Socialkontorsfallet” NJA 2000 s. 314.)

Antalet timmar samhällstjänst och brottets art

18. Antalet timmar samhällstjänst bestäms som utgångspunkt i förhållande till den samlade brottsligheten. Utgångspunkten kan inte upprätthållas i alla situationer. Det gäller t.ex. när en viss del av brottsligheten är av sådan art att påföljden normalt ska bestämmas till fängelse men denna brottslighet endast utgör en mindre del av den samlade brottsligheten. Antalet timmar bör i en sådan situation bestämmas i relation endast till de brott som annars hade föranlett ett fängelsestraff, medan alternativstraffet ska bestämmas med hänvisning till den samlade brottsligheten. (Jfr 30 kap. 3 § andra stycket brottsbalken samt Martin Borgeke och Mikael Forsgren, Att bestämma påföljd för brott, 4 uppl. 2021, s. 333.)

Bedömningen i detta fall

19. Som domstolarna konstaterat har B.S. framfört fordonet på ett sätt som inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten. Det krävs inte att det är visat att den trafikfarliga körningen berott på hans narkotikapåverkan. Brottet ska bedömas som grovt rattfylleri.

20. Straffvärdet för det grova rattfylleriets motsvarar en månads fängelse. Grovt rattfylleri är ett brott av sådan art som innebär att det föreligger en presumtion för att bestämma påföljden till fängelse.

21. B.S. ska även dömas för annan brottslighet, bland annat grov vårdslöshet i trafik. Det brottet har ett något högre straffvärde och körningen i det fallet har till sin karaktär varit sådan att det på grund av brottets art föreligger en stark presumtion för att bestämma påföljden till fängelse. Övrig brottslighet är inte av det slaget.

22. Straffmättningsvärdet för den samlade brottsligheten, med hänsyn till att B.S. var 18 år vid brotten, motsvarar fängelse i fem månader. De brott – grovt rattfylleri och grov vårdslöshet i trafik – som medför att det på grund av brottslighetens art finns en presumtion för fängelse är hänförliga till en mindre del av det samlade straffmättningsvärdet för brottsligheten.

23. I detta fall talar varken straffmättningsvärdet eller återfall i brott för att bestämma påföljden till fängelse. Däremot talar arten av det grova rattfylleriets och den grova vårdslösheten i trafik, som är hänförliga till ett samlat straffmättningsvärde om ett par månader, för att bestämma påföljden till fängelse. Det krävs med beaktande av detta särskilda skäl av viss styrka för att kunna välja en icke frihetsberövande påföljd.

24. Den lämpligaste påföljden för B.S. är skyddstillsyn. Av utredningen framkommer att B.S. begick brotten under en tid då han missbrukade narkotika. Efter tingsrättens dom har han gjort förändringar i sitt liv. Han har flyttat från Tomelilla till sin pappa i Danmark, bytt umgänge och inte använt droger sedan mer än ett år. Han har vidare skött frivårdens övervakning, trots att han numera bor i Danmark. Det står klart att B.S.s förbättring avser förhållanden som haft samband med hans brottslighet. Med beaktande av hans unga ålder är det fråga om förhållandevis stora positiva förändringar.

25. Att döma B.S. till fängelse, även om det är fråga om skyddstillsyn i förening med ett kortare fängelsestraff, riskerar att lägga stora hinder i vägen för denna positiva utveckling. Med hänsyn till främst brottslighetens art kan dock en ren skyddstillsyn inte anses vara tillräckligt ingripande. Frivården har i det yttrande som har inhämtats i Högsta domstolen uttalat att en föreskrift om samhällstjänst är lämplig för B.S. och han har också samtyckt till att en skyddstillsyn förenas med en sådan föreskrift. Dessa förhållanden sammantaget innebär att det finns tillräckligt starka skäl för att frångå presumtionen för fängelse.

26. Skyddstillsyn med föreskrift om samhällstjänst ska således väljas som påföljd. Antalet timmar samhällstjänst ska motsvara straffmättningsvärdet för den brottslighet där det på grund av brottens art föreligger en presumtion för fängelse, två månader, medan alternativstraffet ska motsvara det samlade straffmättningsvärdet (se p. 18).

27. Påföljden ska därmed bestämmas till skyddstillsyn i förening med 60 timmars samhällstjänst med ett alternativstraff om fängelse i fem månader.

28. Förbudet mot reformatio in pejus innebär inget hinder mot att bestämma ett längre alternativstraff än det fängelsestraff vilket hovrätten förenat skyddstillsynen med (jfr 51 kap. 25 § och 55 kap. 15 § rättegångsbalken samt ”Slaget med bokryggen” NJA 2015 s. 386 p. 9).

I avgörandet har deltagit justitieråden Dag Mattsson, Malin Bonthron, Stefan Reimer (referent), Jonas Malmberg och Margareta Brattström. Föredragande har varit justitiesekreteraren Lovisa Kvist.